

ਸੰਪਰਕ

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੱਮੀ'

ਸੰਪਰਕ

(ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੱਖੀ'

ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ

SANGARSH

Short Stories by :

Simerjeet Brar "Simmi"

Lecturer (Dasmesh Girls College of Education, Badal)
District: Muktsar

Resi : V&P.O. Faqarsar,
Teh. Malout, Distt. Mukatsar

Ph : 01637-256030

Mobile : 98143-14853

E-mail: brar.simerjeetkaur@gmail.com

Published by :

Chetna Parkashan

Punjabi Bhawan, Ludhiana

Ph. 0161-2413613, 2404928

Website : www.chetnaparkashan.com

E-mail : chetnaparkashan@sify.com

ISBN 81-7883-231-3

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 2005

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ। (ਫੋਨ 2413613, 2404928)

ਛਾਪਕ : ਆਰ. ਕੇ. ਆਫਸੈਟ, ਦਿੱਲੀ।

ਮੁੱਲ : 100 ਰੁਪਏ
70 ਰੁਪਏ (ਪੇਪਰ ਬੈਕ)

All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photo copying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above-mentioned publisher of this book.

ਬਿਚਾਰ

ਸਮਰਪਣ

ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ

ਗੁਰਬਿੰਦਰ ਬਰਾੜ ਤੇ

ਪਰਮਿੰਦਰ ਬਰਾੜ

ਦੇ ਨਾਂ

ਤਰਤੀਬ

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ -ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸਲ	.....	7
ਦੋ ਸ਼ਬਦ -ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੰਮੀ'	.....	9
ਕਹਾਣੀਆਂ :		
ਸੰਘਰਸ਼	.....	11
ਇਨਸਾਫ਼	.....	16
ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਸੀ?	.....	20
ਚੌਰਾਹਾ	.....	23
ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਕਰਜ਼	.....	26
ਅਨੌਖਾ ਬੰਧਨ	.....	31
ਜੁਲਮੀ ਸਮਾਜ	.....	44
ਆਖਰ ਕਦ ਤਕ	.....	48
ਇਮਤਿਹਾਨ	.....	53
ਕਿੰਨੀ ਗਲਤ ਸੀ ਮੈਂ	.....	57
ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਤਰਾਜ਼ੂ	.....	61
ਆਲ੍ਹਣਾ	.....	67
ਬੇਵਸੀ	.....	78
ਜਿਉਂਦੀ ਲਾਸ਼	.....	85

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੱਮੀ' ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਚੰਗੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਵਜੋਂ ਨਾਮਵਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੋਚ-ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਹੋ ਨਿਬੜੀ। ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤਹਿਤ, ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ।

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 2001 ਵਿਚ ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਪ੍ਰਥਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਫਿਰ 2003 ਵਿਚ ਬੀ. ਐੱਡ ਅਤੇ ਹੁਣ 2005 ਵਿਚ ਐਮ.ਐੱਡ. ਕੀਤੀ। ਇਸ ਉੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਪਲਾਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਸਿਮਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਿਆਂ "ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਤ" ਕਈ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰਾ ਸਿਮਰਜੀਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 2003 ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ 10-12 ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਹੋਈ। 'ਸੰਘਰਸ਼' ਸਿਮਰਜੀਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 14 ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਆਪਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ।

ਅਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਣਾ ਨੇ 'ਇਸਤਰੀ ਮਨ' ਦੀ ਗੱਲ

ਕੀਤੀ ਹੈ; ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ, ਉਸੇ ਹੀ ਕੜੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ-ਸਿਮਰਜੀਤ, ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ 'ਤਰਸਯੋਗ ਹੋਣੀ' ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਈ ਹੈ। ਸਿਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚੁੱਕਿਆ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ; ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਿਮਰਜੀਤ ਦੀ ਕਲਮ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀਆ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰੇਗੀ; ਮੈਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ।

28 ਅਗਸਤ, 2005

-ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸਲ

ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ,

ਡੀ.ਏ.ਵੀ ਕਾਲਜ,

ਗਿੱਦੜਬਾਗ (ਮੁਕਤਸਰ)

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਹਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਅਜੀਤ' ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਲ ਰੁਝਾਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਵਿਚਰਦੇ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਰੰਗਮੰਚ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਾਟਕ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂਗੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਮੇਰੇ ਮੰਮੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੀਦੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲੀ ਫੜ ਕੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਜੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰੇ ਪਰਮਿੰਦਰ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰ ਕਦਮ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪ੍ਰੋ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸਲ ਜੀ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਐੱਮ. ਐੱਡ. ਦੇ ਗਾਈਡ ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਗਰੋਵਰ ਜੀ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੋਰਿਆ। ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਮੰਮੀ ਜੀ ਹੀ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਲਮ ਫੜਨੀ ਸਿਖਾਈ। ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਮੈਡਮ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸ. ਦਵਿੰਦਰ ਸੰਧੂ,

ਬਿਪਨਦੀਪ ਭੱਠਲ, ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਕੁਲਵੰਤ ਸੁਖਨਾ, ਨਵਿੰਦਰ ਸਹੋਤਾ, ਡਾ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਮੱਟੂ, ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਭਾਟੀਆ ਆਦਿ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਮੀਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਠਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ 'ਸੰਘਰਸ਼' ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਮੈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ ਜੀ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਕਦਾ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੀ।

-ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੰਮੀ'

ਸੰਘਰਸ਼

ਹਰਬੰਸ ਦਾ ਗੁੱਝੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਲੁੰ-ਲੁੰ ਦੁਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਰਦ ਨਾਲ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਕਰਾਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਦੀ ਨਾੜੀ-ਨਾੜੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਠਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਰੋਣਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਮਰ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ 45 ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਤੀ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਮਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੁੱਢੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁੰਦਵਾਂ ਸਰੀਰ, ਲੰਮਾ ਕੱਦ, ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਕਦੇ ਲੋਕ ਜਿਸ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਉਹੀ ਹਰਬੰਸ ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਥੱਲੇ ਕਾਲੇ ਘੋਰੇ, ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਮਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੁੱਢੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ-ਸੋਚਦੀ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਈ। ਅਜੇ ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਪੈਰ ਹੀ ਧਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਦਾ ਹੀ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਹਟਾ ਲਿਆ ਸੀ, 'ਅਖੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਏ?'

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਚਾਦਰ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹਰਪਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਈ ਸੀ। ਹਰਪਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਝ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਬਾਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੇਵਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਚੰਗਾ ਘਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਹਰਬੰਸ ਉਥੇ ਰਾਜ ਕਰੇਗੀ। ਨਾਲੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਵਧੀਆ ਰਲ ਕੇ ਨਿਭਾਅ ਲਾਂਗੇ। ਹਰਪਾਲ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜੀਜਾ ਜੀ

ਹਰਨਾਮੇ ਨੇ ਖੇਤ ਜਾਣਾ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਮਿਹਨਤ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਸਲ ਵੀ ਹੋਣੋਂ ਹਟ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਇਕ ਗਾਂ ਸੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵੇਚ-ਵੇਚ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਘਰਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕਿਨਾਰਾ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਟਣਾ-ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ। ਜਦੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਪੀ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਉਦੋਂ ਸੌ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਭੰਨਦਾ, ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ ਕਰਦਾ, ਰੋਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ-ਮਾਰਦਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਤੁਭਕ ਕੇ ਉੱਠ ਖੜਦੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਏਨਾ ਡਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਸਹਿਮ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ।

ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਆਸ਼ੀਆਨਾ ਨਰਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਡਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਾਰੂਵੀਂ ਤਕ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਔਖੀ-ਸੌਖੀ ਨੇ ਰਮਨ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਤਕ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਪਰ ਅੱਗੇ ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਹਰਮਨ ਅੱਠਵੀਂ ਵਿਚੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਉਹ ਅੱਗੇ ਲੱਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਮੇਰਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਰਮਨ ਤੇ ਹਰਮਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਏਨੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਸੁਧਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਿਗੜਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਰਮਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨਰਕ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਾ ਨਸੀਬ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਸਹੀ ਵੀ ਸੀ। ਰਮਨ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਰਮਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਧੀ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੈ। ਹਰਮਨ ਨੇ ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਨਾਮੇ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਹਰਨਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਗੰਡਾਸਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਨ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ 6 ਕਿੱਲੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਨੀਰਾ ਕੁਤਰਣ ਵਾਲਾ ਇੰਜਣ ਤਕ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਮੱਝਾਂ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤਾਂ

ਮੈਨੂੰ ਗੰਡਾਸਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਨ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਹੀ ਬਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ।' ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਰਮਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ ਆਇਆ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਹਰਨਾਮ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਗੰਡਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਵਿਚਾਰੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਨਾਮ ਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, 'ਸਾਡੇ ਘਰ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।' ਮੈਂ ਤੇ ਹਰਮਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰਾਤ ਕੱਟੀ? ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹਰਨਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਥਾਣੇ ਪਰਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਰੱਖੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚਰਿੱਤਰ 'ਤੇ ਵੀ ਉਂਗਲੀ ਉਠਾਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗਈ। ਪਰ ਇਸ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਮਨ ਤੇ ਹਮਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਿੰਦਾ ਲਾਸ਼ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਮਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਔਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਥਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਰਨਾਮੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਬੋਝ ਮੈਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਓ? ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਵਾ ਕੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੰਧ ਕਢਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਨਾ ਕਰੋ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।' ਕੰਧਾਂ ਤਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਖਾਵਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਘਰ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨਾਲ ਸਕੂਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਲਵਾਂਗੀ? ਪਰ ਮੇਰਾ ਏਨਾ ਚੰਗਾ ਨਸੀਬ ਕਿੱਥੇ...?'

ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਸਹੁਰਾ ਤੇ ਪਤੀ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟ ਗਏ ਤੇ ਧਮਕੀ ਦੇ ਗਏ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਜਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੰਪੂਰਨ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਨਸੀਬ 'ਤੇ ਰੋ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਲੜਦੀ-ਲੜਦੀ ਹਾਰ ਗਈ ਹਾਂ। ਹਰਬੰਸ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਹਰਮਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਲੂਣਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੰਮੀ! ਲੈ ਹਲਦੀ ਮਿਲਿਆ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲੈ, ਤੂੰ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ।' ਹਰਬੰਸ ਨੇ

ਹਰਮਨ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਫੜ ਲਿਆ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਹਰਮਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ
ਤੌਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਜਿਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਮਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ
ਜਾਗ ਪਏ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਮੈਂ
ਜੀਆਂਗੀ...ਹਾਂ ਮੈਂ ਜੀਆਂਗੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਮ
ਤਕ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਾਂਗੀ,
ਮੈਂ ਹਾਰਾਂਗੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਲੜਾਂਗੀ...ਮੈਂ ਲੜਾਂਗੀ...।'

ਇਨਸਾਫ਼

ਅਰਪਨਾ ਅੱਜ ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਅਜੀਬ ਕੇਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਜਰਿਮ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਗਵਾਹ ਵੀ, ਸਬੂਤ ਵੀ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਿਆਂ ਅਰਪਨਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਮੁਜਰਿਮ ਅਜੀਤ 'ਤੇ ਅਟਕ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਚਿਹਰਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜਾਣਿਆ-ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ ਉਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਇਹ। ਇਸ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਚਿਹਰੇ ਨੇ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਅੱਜ ਇਸ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਪਹੁੰਚੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਇਹ ਸ਼ਖ਼ਸ ਮੇਰੀ ਗੈਰਤ ਨੂੰ ਨਾ ਵੰਗਾਰਦਾ, ਮੇਰੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਨਾ ਝੰਜੋੜਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਇਸ ਭੀੜ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਇਕ ਅਲੱਗ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸੇ ਕਾਰਨ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰੇ ਉਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਝੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਿਭਾਅ ਕੇ ਵੀ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਹੈ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਮਹਿੰਦੀ ਰਚੀ-ਰਚਾਈ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਮਹਿਫਲ ਦੇ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਗੜੀ ਉਛਾਲੀ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਲਾਵਾਂ ਦੀ ਰਸਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਦੁਲਹੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਕਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲਾਵਾਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਰਾਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲ 'ਤੇ ਉਸ ਮਜ਼ਬੂਰ ਬਾਪ ਦੇ ਤਰਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ

ਵਾਰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਦੁੱਖ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਕ ਰਿਟਾਇਰਡ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਦਹੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕ ਗਿਆ ਜੋ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਜ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੱਝਣਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਰੂਪੀ ਪਰਿੰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਜ਼ ਤਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇਣਗੇ। ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਹਵਾਸ ਦੀ ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਦੀ ਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਖਿੜ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜਨਗੇ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬੇਟੀ ਦੀ ਬਰਾਤ ਚੌਖਟ ਤੋਂ ਮੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੇਟੀ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਜੀਣਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਟੀ ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ ਬਣਾਂਗੀ।

ਮੈਂ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਾਂਗੀ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਂਗੀ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹ ਜੰਗ ਹਰ ਉਸ ਲੜਕੀ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਪੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਜ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਪਿਆ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਸਮਝਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਕੋਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਵਾਂਗੀ?

ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ. ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਵਿਆਹ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਦਾ ਟੈਸਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਡਗਮਗਾ ਜਾਂਦੇ, ਹਿੰਮਤ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਗਦੀ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਹਿੰਮਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਮਰਕੱਸਾ ਕੱਸ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਜੂਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਭਾਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸੀ। ਸਹਾਰੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, 'ਸਹਾਰਾ ਲੱਭਣਾ ਤਾਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖਾਬਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬੈਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਾਰਾ ਖੁਦ ਬਣੇ। ਜੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੇਖਣਾ ਉਹ

ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਹੋਵੇਂਗੀ ਜਿਸ ਦੀ ਤੂੰ ਖਵਾਹਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਏਂ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਂ ਹੌਸਲਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਮੇਰੀ ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਰੰਗ ਲਿਆਈ ਤੇ ਮੈਂ ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ. ਦੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਉਹ ਹਰ ਸ਼ਰੀਫ ਚਿਹਰਾ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਅਣਦੇਖਿਆ ਘਿਨੌਣਾ ਚਿਹਰਾ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨਸਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਅਨਿਆਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਦ ਹਰ ਕੇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਹਰਦੀਪ। ਜੋ ਕਿ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਅਫਸਰ ਬਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਓਸੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬੀੜਾ ਮੈਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਫੈਲੀ ਸਾਰੀ ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇਕ, ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੁਮੇਲ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝ ਗਏ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਮੇਟਣ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਦਾਮਨ ਛੋਟਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਏਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਸੀਬ ਤੋਂ ਪਾਈਆਂ। ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਉਸੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਅੱਜ ਅਚਾਨਕ ਏਨੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਮੁਜਰਿਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਜਾਣੇ-ਪਹਿਚਾਣੇ ਧੁੰਦਲੇ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਜੋ ਵਕਤ ਦੀ ਧੂੜ ਥੱਲੇ ਦੱਬ ਗਏ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਏ। ਵਕਤ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਤਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਜੋ ਸ਼ਖਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਜਰਿਮ ਬਣਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੈ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਭ ਉਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਦਾਜ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ

ਜੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਕਾਰਨ ਸਾੜ ਕੇ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਤੇ ਗਵਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ ਹੀ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜਰਿਮਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਦਾਜ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਮਿਲ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਚੰਦ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।'

ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ਅੱਜ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਤੀਤ ਦਾ ਦਾਮਨ ਛੱਡ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਪਰਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਅੱਜ ਜਿੱਤ ਦੀ ਚਮਕ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਸਕੂਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਭਾਵੇਂ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੌਤ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ 'ਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੁਬਹਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਵੀ ਆ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਲੜਕੀ ਤੇ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਜੁਲਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਿਆ...? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜਰਿਮਾਂ ਲਈ ਚੰਦ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕਾਫ਼ੀ ਏ...? ਕੀ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲ ਗਿਆ...?

ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਸੀ ?

ਅੱਜ ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਭੂਆ ਲੱਗੀ ਪਈ ਐਵੇਂ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਡੇਰੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਆਈ ਐ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਕੀਤੀ ਐ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦੇ-ਕੀਹਦੇ 'ਤੇ ਕੀ-ਕੁਝ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਵੀ ਦੇਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹਦੇ ਤਾਂ ਪੈਰ ਹੀ ਮਨਹੂਸ ਨੇ। ਅਗਲਿਆਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਵੀ ਘਰੋਂ ਕਢਾ 'ਤਾ। ਅਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਪ੍ਰੀਤ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਬੁਰੀ ਜਾਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭੂਆ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਕਦੀ-ਕਦੀ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਮਾਂ ਭੂਆ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਚਾਈ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਭੂਆ ਦੀਆਂ ਨਿਰਛਲ ਤੇ ਭਾਵ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਤਾਂ ਭੂਆ ਦੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਪਿਆਰ ਅੱਗੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਭੂਆ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ। ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਭੂਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲਗਦਾ। ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਤੂੰ ਭੂਆ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਰ ਤਾਂ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਕਰ ਦਿੱਤੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੀਤ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਭੂਆ ਜੀ ਦੇ ਪਤੀ ਭੂਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਭੂਆ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤ ਭੂਆ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇਖਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਚਾਚੀ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੇ ਭੂਆ ਇੰਨੀ ਹੀ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਭੂਆ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਭੂਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ? ਅਕਸਰ ਇਹੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਆਖਿਰ ਮਾਂ ਵੀ ਇਕ ਔਰਤ ਹੈ। ਇਕ ਔਰਤ ਦੂਸਰੀ ਔਰਤ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਕਿਉਂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ? ਪ੍ਰੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬੀ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਪ੍ਰੀਤ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ 2 ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਰੋਜ਼ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ

ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ ਅੱਜ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਬਚਿੰਤ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ 31ਵਾਂ ਸਾਵਣ ਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ 31 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਦਾਮਨ ਥਾਮ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਿਆ। ਮੈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਕਹਾਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਜਦ ਮੈਂ ਕਰਮੇ ਦੀ ਦੁਲਹਨ ਬਣੀ ਸੀ। ਹਰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਵੀ ਸੁਪਨੇ ਸਨ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਜਿਹਾ ਘਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਬੱਚੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਸਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਰਮੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਸੁਬਹਾ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਮਾ ਰਾਤੀਂ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਜਨਬੀ ਲੋਕ, ਅਜਨਬੀ ਜਿਹਾ ਘਰ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇਕ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਬੈਠੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸੁਲਗਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਲੰਬਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਮੁਕੱਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਕਰਮੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਂਅ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਉੱਥੇ ਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਡੋਰੀ ਜੋੜੀ ਸੀ ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਡੋਰੀ ਨੂੰ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਤੋੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਕਿ ਕਰਮਾ ਇਕ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ 8 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਤ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਵਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਬਣ ਜਾਵਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ। ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਸਰੂਰ ਛਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਪਲ ਇਕ ਡਰ ਜਿਹਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਏਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਕਦੇ ਮੈਂ ਖੁਦ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਮਾਉਣ ਲੱਗਦੀ। ਮੇਰੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੀ ਛਕ ਲਿਆ। ਨਿਤਨੇਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ ਮੈਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹ

ਲੈਂਦੀ ਪਰ ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਅੱਜ ਆਇਆ, ਨਾ ਕੱਲ੍ਹ, ਨਾ ਅਗਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੇ 51 ਸਾਲ ਮੁੱਕ ਗਏ। ਮੈਂ ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅਰਮਾਨ ਵੀ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕ ਅਧੂਰੀ ਜਿਹੀ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਮਨ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਹੀ ਉਹ ਕਿਤੋਂ ਆ ਜਾਵੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਕਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ? ਹੁਣ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਵਾਹਿਸ਼ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕੱਲਾ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ? ਕਿਉਂ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਮਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ? ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਜੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਹੱਕ ਸੀ...? ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਸੀ ਪਰ ਹਾਂ ਇਕ ਸ਼ਿਕਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਤੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਸੀ...ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਸੀ...?

ਚੌਰਾਹਾ

ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤਕਦੀਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਆਖਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ? ਕੀ ਇਹੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਜਿਊਂਦੀ ਰਹੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਗਲਤ ਸੀ ਜੋ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰਜੀਤ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਜਤਾਇਆ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਤਕ ਥਾਮਨ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ। ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ। ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, “ਮੇਰਾ ਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹੇਗਾ ਤੈਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੌੜ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਪਿੱਛੇ ਪਲਟ ਕੇ ਦੇਖ ਲਈਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਵੇਂਗੀ?” ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਡਰੋਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਖਾਤਰ ਉਸਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦਾ ਹੱਥ ਥਾਮ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਘਰ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਲੜਕਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਰਹੇਂਗੀ। ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਤਾਂ ਨਸੀਬਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਰਮ ਹੀ ਬੁਰੇ ਲਿਖਾ ਕੇ ਲਿਆਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਖਵਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜਦ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਘਰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਪਰਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ। ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੇਰੀ ਡੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੋਂ ਤੇਰੀ ਅਰਥੀ ਹੀ ਉੱਠਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਬੰਨ ਕੇ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨ ਕਰਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕੁਲਦੀਪ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਰਹੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਾਲਦੀ ਰਹੀ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਘਰ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਘਰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਘਰ ਤਾਂ ਪਿਆਰ, ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ

ਸਾਂਝਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਦ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਏ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਜਨਬੀ ਸੀ। ਕੁਲਦੀਪ ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਾਵ ਦਾ ਖਵੱਈਆ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਖਵੱਈਏ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਨਾਵ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਆਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਵਸਦੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤੇ ਟਿਕੇ ਮਕਾਨ ਕਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਮੈਂ ਜੀਅ-ਜਾਨ ਲਾ ਕੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾ ਸਕਾਂ। ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਇਕ-ਇਕ ਜੀਅ ਲਈ ਕੀ-ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮੈਂ। ਖੁਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਲਈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਰੁਸਵਾਈ, ਜਿੱਲਤ? ਕੁਲਦੀਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਅਰਚਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਬਹੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਅਰਚਨਾ ਤੇ ਕੁਲਦੀਪ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਲਦੀਪ ਦਾ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਲਦੀਪ ਨੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਛੱਤ ਹੇਠ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਅਜਨਬੀ ਹਾਂ। ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਏਨੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਅਰਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਬਣ ਗਈ। ਉਹ ਕੁਲਦੀਪ ਦੀ ਜਿੰਦ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਅਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੁਣ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਸੀ।

ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਦਿਲ ਹੀ ਨਾ ਜਿੱਤ ਸਕੀ। ਮੇਰੀ ਜਠਾਣੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਔਰਤ ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਲਦੀਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮੇਰਾ ਹੀ ਕਸੂਰ ਸੀ? ਮੈਂ ਸੁੰਦਰ ਸੀ, ਗੁਣਵਾਨ ਸੀ, ਹਰ ਕੰਮ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਗੁਣ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਔਗੁਣ ਬਣ ਰੜਕਦੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਕੁਲਦੀਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਪਰਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।...ਪਰ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ

ਆਸ਼ੀਆਨੇ ਨੂੰ ਹੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਥੱਕੀ ਟੁੱਟੀ ਉਥੋਂ ਚੱਲ ਪਈ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ? ਇਕ ਰਸਤਾ ਕੁਲਦੀਪ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਮੈਂ ਆਈ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਇਹ ਘਰ ਤੇਰਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਅਰਥੀ ਹੀ ਇਸ ਘਰ 'ਚੋਂ ਉੱਠੇਗੀ। ਪਰ ਕੁਲਦੀਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਇਹ ਘਰ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ? ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ... ਪਿਤਾ ਜੀ ਠੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਜਿਉਂਦੀ ਲਾਸ਼ ਹੀ ਤਾਂ ਹਾਂ ਮੈਂ। ਦੂਸਰਾ ਰਸਤਾ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਗਏ ਵਕਤ ਕਿੰਨਾ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਖੜ੍ਹੀ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਰਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ? ਭਾਬੀਆਂ ਤਾਅਨੇ-ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਨਗੀਆਂ। ਹੁਣ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਸੀਤਾ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲੜਕੀ ਲਈ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਤਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੇਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਰਾਈ ਅਮਾਨਤ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਾਈ ਅਮਾਨਤ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਪਰਿਵਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਬੇਗਾਨੀ ਧੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਲਈ ਉਹ ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਹਿ ਸਕੇ? ਇਹੀ ਸੋਚਦੀ ਨੂੰ ਹਰਜੀਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਜੋ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਕੋਲ...? ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੋ ਰਹਿ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ... ਸ਼ਾਇਦ...?

ਜੇ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਰਸਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਚੌਥਾ ਰਸਤਾ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਚਿਆ ਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਔਰਤ ਅਪਨਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਸੋਚਦਿਆਂ-ਸੋਚਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਵਾਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਕਦਮ ਵਧਾਵਾਂ? ਮੈਂ ਇਧਰ ਜਾਵਾਂ...? ਜਾਂ ਮੈਂ ਉਧਰ ਜਾਵਾਂ...?

ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਕਰਜ

ਹਰਜੋਤ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ, ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਭਤੀਜੇ, ਭਤੀਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਰੱਖੜੀ ਹੈ ਤੇ ਰੱਖੜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇਕ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਦਨਸੀਬ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਵੀ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਮਿਟਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹਰਜੋਤ ਦਾ ਤਾਂ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਵੀਰ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਤੇ ਅਮਨ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਕਫ਼ਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਮਨ ਮਸਾਂ ਸਾਲ ਕੁ ਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਮੰਜਾ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਹ ਨਾ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨਾ ਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜਿੰਦਾ ਲਾਸ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਬਿਮਾਰੀ ਘਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਹੋਠ ਵੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਫਰਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰ ਜ਼ਬਾਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਠਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਹਰਜੋਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬੈਠੀ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਉਹ ਆਸਰਾਵੀ ਖੁਸਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਸ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਜੋਤ ਦੀ ਅਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਹੀ ਅਮਨ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ। ਹਰਜੋਤ ਉਸਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਦੋਸਤ ਉਸਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣ ਗਈ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਅਮਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹਰਜੋਤ ਚਾਂਈ-ਚਾਂਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ-ਸੁੰਦਰ ਰੱਖੜੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਅਮਨ ਦੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਥਾਹਾਂ ਭਰ ਦਿੰਦੀ। ਹਰਜੋਤ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਕਿ ਰੱਖੜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਅਮਨ ਦੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਰੰਗੀਨ ਧਾਗਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਮਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ। ਅਮਨ ਨੂੰ

ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਮਨ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਜਾ ਬਾਪ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਮਨ ਅੱਜ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਛੋਟਾ ਲਗਦਾ ਜੋਲ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਗਰਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਜੋਤ ਦੇ ਆਂਚਲ ਵਿਚ ਛੁਪ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਅਮਨ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਅਮਨ ਦਾ ਹੀ ਬਚਪਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਲਗਦਾ। ਹਰਜੋਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਤੋਂ ਬਲਾਵਾਂ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਦੁਆਵਾਂ ਮੰਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਜੋਤ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮੰਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹਰਜੋਤ ਤੇ ਅਮਨ ਦਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਨ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬਚਪਨ ਹਰਜੋਤ ਦੇ ਆਂਚਲ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ।

ਹਰਜੋਤ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਉੱਡ ਕੇ ਅਮਨ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਅਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ, “ਉਹ ਅੱਜ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਕੱਲ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।” ਅਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਹਰਮਨ ਕੋਲ ਤੁਸੀਂ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਲਓਗੇ ਪਰ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕੋ। ਅੱਜ ਜੇ ਮੈਂ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਅਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਲੱਗੇਗਾ? ਉਹ ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅੱਗੇ ਅਜੀਤ ਵੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ, “ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਅਮਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੇਰਾ ਬੇਟਾ ਹਰਮਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।” ਹਰਜੋਤ ਵੀ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ, “ਹਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੌਤ ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਮੋਹਲਤ ਮੰਗ ਲਵਾਂ।”

ਅਜੀਤ, ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਹਰਜੋਤ ਬੱਸ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅਮਨ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਹਰਜੋਤ ਬੱਸ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਖੋ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮਲੋਟ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਤਕ ਦਾ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਘੰਟਿਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਬੱਸ ਨੇ ਇਕਦਮ ਬਰੇਕ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਹਰਜੋਤ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਪਰਤੀ। ਬੱਸ ਪਟਿਆਲੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਕੁਝ ਫਲ ਖਰੀਦੇ। ਮਠਿਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਲੋਟ ਤੋਂ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਫੀਸਰ ਕਲੋਨੀ ਇਕ ਨੰਬਰ ਗਲੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 10-15 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਅਮਨ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਡੋਰ ਬੈਲ ਵਜਾਈ।

ਨੌਕਰ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਅਮਨ, ਕਿਰਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਗਏ ਹਨ। ਦੇਰ ਨੂੰ ਘਰ ਆਉਣਗੇ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਹਰਜੋਤ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਟੇਬਲ ਤੇ ਪਏ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪਲਟਣ ਲੱਗੀ। ਦਿਨ ਢਲ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਵੀ ਰਾਤ ਦੇ ਆਗੋਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਏ ਸਨ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਟੀ. ਵੀ. ਲਗਾ ਲਿਆ ਪਰ ਉਸਦਾ ਟੀ. ਵੀ. ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਟੀ. ਵੀ. ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਦਸਤਕ ਹੋਈ।

ਅਮਨ, ਕਿਰਨ ਤੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆਈ ਦੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅਮਨ ਤੇ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਇਆ? ਅਮਨ ਭਲਾ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚੇਗਾ? ਕਿਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੀਦੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਖਾਣਾ ਹੈ ਦੱਸ ਦਿਓ? ਮੈਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਕਤ ਉਸ ਲਈ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਨਹੀਂ ਭਾਬੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕਿਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਦੀਦੀ ਖਾਣਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਣਾ ਹੀ ਪਏਗਾ। ਵੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ...। ਹਰਜੋਤ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ...? ਪਰ ਕੀ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਦਿਨ ਯਾਦ ਨਹੀਂ? ਕਿਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ ਕੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਗਏ? ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅੱਛਾ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਰਨ ਜੋ ਵੀ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਬਣਾ ਦੇ। ਬੱਚੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਹਰਜੋਤ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੌ ਗਏ। ਅਮਨ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਛਾ, ਦੀਦੀ ਤੁਸੀਂ ਖਾਣਾ ਖਾਓ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਸੁਬਹਾ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਸਭ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਕਿਰਨ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਮਨ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖੀਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਮਨ ਤਾਂ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਣ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਕਿਰਨ ਹਰਜੋਤ ਲਈ ਖਾਣਾ ਲੈ ਆਈ। ਕਿਰਨ ਨੇ ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਦੀਦੀ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਗੈਸਟ ਰੂਮ ਸੌ ਜਾਇਓ। ਤੁਹਾਡਾ ਬੈੱਡ ਉੱਥੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ

ਹੈ।” ਹਰਜੋਤ ਦੇ ਖਾਣਾ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਗੈਸਟ ਰੂਮ ਵਿਚ ਸੌਣ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜੱਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਅਮਨ ਦੇ ਨਾਂਅ ਕਰਕੇ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅਮਨ ਨੇ 12 ਵਜੇ ਤਕ ਉਸਨੂੰ ਸੌਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਪਰ ਅੱਜ...? ਹਰਜੋਤ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਟੇਬਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਸ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਸਿਰਹਾਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸੌਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਹਰਜੋਤ ਦੀ ਇਸ ਆਦਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰਜੋਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੱਗ ਤੇ ਗਲਾਸ ਰੱਖ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹਰਜੋਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਆਈ ਸੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਹੀ ਫਰਿੱਜ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੱਗ ਭਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਹਰਜੋਤ ਸ਼ਾਇਦ ਤਿੜਕੇ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋਰ ਭਰਮ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਫਰਿੱਜ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਰਸੋਈ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਜਦ ਉਹ ਅਮਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਉੱਥੇ ਰੁਕ ਗਏ।

ਕਿਰਨ ਅਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, “ਦੀਦੀ ਫਿਰ ਆ ਗਈ ਏ। ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਹੀ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਿਆਰ ਕਾਹਦਾ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੀ ਝਾਕ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੀ ਦੇਈਏ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਰੱਖੜੀ ਦਾ?” ਅਮਨ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ‘ਹੁਣ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਕਿਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਸੂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ‘ਬੀਬੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਟ ਦਿਵਾ ਦਿਓ।’ ਹੁਣ ਉਹ ਸੂਟ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਪਰ...ਅਮਨ ਦਬਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੀ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਲਿਆ ਸੂਟ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ? ਕਿਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਦੀਦੀ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਖੀਨ-ਖਾਬ ਦਾ ਸੂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਓਗੇ। ਅਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਛਾ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗੇ ਸੁਬਹਾ ਕਰ ਲਈ ਹੁਣ ਸੌਂ ਜਾ। ਹਰਜੋਤ ਅਮਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਪੱਥਰ ਬਣੀ ਖੜੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਮਨ ਲਈ ਭੈਣ ਦੀ ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਕਰਜ਼ ਚੁਕਾਉਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਗੈਰਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਣ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਗੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਈ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰੱਖੜੀ ਦੇ ਧਾਗੇ ਤਾਂ ਮੋਹ ਦਾ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੀ ਇਥੋਂ ਤਕ ਖਿੱਚੀ ਚਲੀ ਆਈ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਅਮਨ ਲਈ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕੱਚੇ ਧਾਗਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਧਾਗੇ ਉਸਦੇ

ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਗਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ? ਪਿਆਰ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਅਟੁੱਟ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬੋਝ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੋੜ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਮਨ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ਉਸਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੇ ਬੰਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਮਨ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਰੰਗ ਏਨਾ ਸਫੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿ ਗਏ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਕੰਢੇ ਤੇ ਬਣੇ ਰੇਤ ਦੇ ਘਰੌਂਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਹਾਅ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਜੋਤ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ, ਤਿਆਗ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਮਤਾ ਦੀ ਅਮਨ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਸਸਤੀ ਕੀਮਤ ਲਗਾਈ। ਅੱਜ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਅਮਨ ਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਤਰਾਜੂ ਵਿਚ ਤੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਅਮਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਉਂਗਾ, ਦੀਦੀ ਤੈਨੂੰ ਏਨਾ ਹਸਾਉਂਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਅਮਨ ਨੇ ਤਾਂ ਹਸਾਉਂਦੇ-ਹਸਾਉਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਰੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਆਸ਼ੀਆਨਾ ਹੀ ਵਹਿ ਗਿਆ। ਕਿੰਨਾ ਭੋਲਾ ਹੈ ਅਮਨ, ਕਾਸ਼! ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਭੈਣ ਤੋਹਫਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬੱਸ ਉਸਦਾ ਵੀਰ ਤੇ ਭਾਬੀ ਉਸ ਦੇ ਆਈ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੋ ਬੋਲ ਹੀ ਬੋਲ ਲੈਣ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਭੈਣ ਤਾਂ ਵੀਰ ਦੇ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਉਹ ਭਾਰੀ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਹੰਝੂ ਵਹਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਉਸਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਰਮਨ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਅਚਾਨਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੀਂਦ 'ਚੋਂ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਦੁਆ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ ਰਹੋ। ਉਹ ਸੁਵੱਖਤੇ ਹੀ ਅਮਨ ਤੇ ਕਿਰਨ ਦੇ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੈਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ 'ਚੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਉਹ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ਖਾਮੋਸ਼ ਖੜ੍ਹੀ ਗਵਾਚੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਮਲੋਟ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਆ ਗਈ। ਟੁੱਟੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਕੰਕਰਾਂ ਦੇ ਚੁਭਣ ਦਾ ਦਰਦ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਅਨੋਖਾ ਬੰਧਨ

ਅੱਜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਅਤੀਤ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਨਾ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਗਈ। ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੇ ਰੱਬ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ 55 ਸਾਵਣ ਤੇ ਪਤਝੜ ਦੇਖੇ। ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਸਭ ਪਲ ਦੇਖੇ। ਜੇ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਠੋਕਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਤਕਦੀਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪਲ ਵੀ ਨਸੀਬ ਕੀਤੇ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਪਾਇਆ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਤੇ ਖੋਇਆ ਵੀ ਬਹੁਤ। ਹਰਦੀਪ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਲਾਅਨ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮੀ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਝੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਮੇਲੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਹਿਕ ਬਿਖੇਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਉਦਾਸੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਹਸਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਮਨ ਹੀ ਉਦਾਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹਾਰ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਵੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰਦੀਪ ਵੀ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਬੀਤੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਖਾਬ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤਕ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਤੀਤ ਕਿੱਥੇ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਅੱਜ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਪਲਟਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕਦਮ 37 ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਲੜੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਇਕ ਲੜਕੀ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਖੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਦਾਮਨ ਫੜਦੀ ਹੈ। ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਵੀ ਹਰ ਲੜਕੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਸੁਪਨੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਤਕਦੀਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਸ ਏਨਾ ਹੀ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਕਿ

ਉਸਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਆਂਗਣ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਅਕਲ, ਰਸੂਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਰ ਜੀਅ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗੀ। ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਵਰਗ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਸਤਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਤਕਦੀਰ ਤੋਂ ਇਹ ਕੁਝ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਗੁਨਾਹ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਕਦੀਰ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਲਿਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਚਾਅ ਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸਰ ਦੀ ਦੁਲਹਨ ਬਣਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਈ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਉਹਦੀ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੀ, ਗੋਰਾ ਰੰਗ, ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਕੱਦ, ਤਿੱਖੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਪੂਰਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਮਰ-ਮਰ ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਉਹ ਕਠੋਰ ਪੱਥਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਤਾਂ ਕੌੜਤੁੰਮੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਸਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਏਨੇ ਕੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਵਾਰ ਚੱਖ ਲਵੇ ਦੋਬਾਰਾ ਉਸ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹਰਦੀਪ ਜੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਕੇਸਰ ਜਿੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਏਨੀ ਕਰੂਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਲੰਬਾ ਕੱਦ, ਸਾਂਵਲੀ ਸਲੋਨੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਖਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਦੀਆਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੀ ਕੇਸਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀਆਂ।

ਹਰਦੀਪ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਲਾਲ ਸੂਹੇ ਲਹਿੰਗੇ ਵਿਚ ਲਿਪਟੀ ਦੁਲਹਣ ਬਣੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਆਹਟ ਤੇ ਉਹ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਹਰਦੀਪ ਸੌ-ਸੌ ਸੁਪਨੇ ਬੁਣਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਢਾਹ ਦਿੰਦੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਪੈਰ ਅੱਜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਰਦੀਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁੰਮ ਸੀ ਕਿ ਏਨੇ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਤੇ ਦਸਤਕ ਹੋਈ। ਹਰਦੀਪ ਲਾਜ ਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਸਿਮਟ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਕੇਸਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਆ ਕੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਘੁੰਗਟ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ, “ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਮੈਂ

ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੇਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। “ਜੋੜੀਆਂ ਜੱਗ ਥੋੜੀਆਂ ਸਿਰਨਰੜ ਬਥੇਰੇ।” ਮੇਰੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਪਤਨੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਾ ਰੱਖੀ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੇਸਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖੂਨ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਟੁੱਟੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਕੰਕਰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚੁਭਣ ਲੱਗੇ। ਦਿਲ ਦਾ ਦਰਦ ਹੰਝੂ ਬਣ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਹਿਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਹੋਣੀ ਦਾ ਖਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਤਸੱਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਗਈ। ਉਹ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਹੋਈ ਕਮਰੇ ਦੀਆਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਦੀਵਾਰਾਂ ਵੱਲ ਤਕਣ ਲੱਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਉਸਦੇ ਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੀ ਬੇਵਸੀ ਕਾਰਨ ਖਾਮੋਸ਼ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਜੀਅ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਚੁਰਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਜੀਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਜਿਸਨੇ ਟੁੱਟੇ ਖਾਬਾਂ ਦੇ ਕੰਕਰਾਂ ਦੀ ਚੁਭਣ ਸਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਦਰਦ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਖੁਦ ਉਸ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੰਢਾਇਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਫਿਰ ਅਗਲਾ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿਨ ਮੁੱਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਦੀਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਵਾਹਿਸ਼ਾਂ ਸੁਪਨੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਉਦਾਸ ਜਿਹੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਪਰ ਹਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਗਵਾਚ ਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰਦੀਪ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਸੀਬ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਹਰਦੀਪ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਂ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸਤਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਆਖਰ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਧੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੀ ਵੀ ਕੌਣ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਹਿ ਸਕੇ। ਹਰਦੀਪ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਟੀਚਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਵੀ ਸਾਇੰਸ ਟੀਚਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਬਦਲੀ ਘਰ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਮਰਾ ਲੈ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਦੀ ਪਾਠ ਕਰਦੀ,

ਆਪਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸਕੂਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ। ਦੋਨੋਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਠੀਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਧੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੁਖੀ ਵਸਦੀਆਂ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ। ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਸੀ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ।

ਕੇਸਰ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖਿਆ, ਕਦੇ ਹਾਲ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰਦੀਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾ ਕੇ ਆ ਕੇ ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਬਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰਦੀਪ ਹੁਣ ਕੇਸਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਫਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕੇਸਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈਵਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਹਰਦੀਪ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਿਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕੇਸਰ ਦਾ ਮਤਲਬੀਪਣ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕੇਸਰ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ ਉਹ ਨਫਰਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਨਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਆਇਆ ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੀਪ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਸਦਾ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਖਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਤਸੱਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਨਫਰਤ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਜਲ ਕੇ ਅੰਗਾਰ ਬਣਦੀ, ਉਸਦੀ ਕੇਸਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਸ਼ਖ਼ਸ ਸੀ ਅਜੇ ਸ਼ਰਮਾ, ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਕੇਸਰ ਦਾ ਕੁਲੀਗ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਕੇਸਰ ਤੇ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦਾ ਕੇਸਰ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਸਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਸਖ਼ਤ ਨਾਰੀਅਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਵਿਚੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਰਮ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਹਰਦੀਪ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਦੀਪ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਸਦੀ ਪੋਸਟਿੰਗ ਸੀ। ਪੋਸਟਿੰਗ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਅਜੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਹਰਦੀਪ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਕੇਸਰ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਵੀ ਕੇਸਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਦਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਦਰਾਣੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਂਝਾ ਘਰ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਵੀ ਬਦਲੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਨੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਕਰਵਾ ਲਈ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਪਰਮੇਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋ ਗਈ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਟੀਚਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੈਕਚਰਾਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕੱਲੀ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਵੀ ਦਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਕੀਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, “ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਦੇਵਰ ਤੇ ਦੇਵਰਾਣੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਕਰਨ। ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਪੈ ਗਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਸੱਸ ਵੀ ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਦਿਓਰ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਹੁਰਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਲਈ ਏਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਸਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਅਸਲੀ ਚਿਹਰਾ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਖੇਤੀ ਅਜੇ ਤਕ ਸਾਂਝੀ ਸੀ।

ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਘਰ ਆਪਣਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਝ ਹੀ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਆਏ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਈ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਜੋਣ ਲੱਗੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੜੀ ਤੀਲਾ-ਤੀਲਾ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਲੂਣਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਆਂਗਣ ਵਿਚ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੀਜ ਬੋਏ ਗਏ। ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਖਿੜਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਜਾਗੀ। ਹਰਦੀਪ ਉਸ ਨੰਨੇ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਜੁਰਾਬਾਂ ਬੁਣਦੀ ਕਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸਵੈਟਰ ਬੁਣਦੀ। ਹਰਦੀਪ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਉਸਦੀ ਦੁਆ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ। ਇਹੀ ਤਾਂ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਉਸਨੇ ਰੱਬ ਤੋਂ, ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਿੱਕਾ ਪਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਖੇਡਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਰਾ ਘਰ ਉਸ ਨੰਨੇ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਰਵਿੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ

ਰਵੀ-ਰਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਰਵੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਰੂਹ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਵੀ ਹੁਣ ਕਾਫੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਵੀ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਮੁਸਕਾਨ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੀ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬੇਟੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਕੇ ਹਰਦੀਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਉਸਦੀ ਭੁੱਲ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਬਦਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਜਲਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਰਦੀਪ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਲੱਗਿਆ। ਮਾਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਰੋਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਖੁੱਲਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਅੰਦਰ ਪੱਖਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਵੀ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਡਿਸਪਰਿਨ ਦੀ ਗੋਲੀ ਲਈ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇਸਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ ਕਿ ਪੁੱਛ ਅੱਜ ਉਹ ਜਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ। ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਜੋ ਮੰਜ਼ਰ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਰੱਬ ਕਿਸੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਖਾਵੇ। ਉਹ ਅਜੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਥਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਉਸ ਲੜਕੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੇਇੰਗ ਗੈਸਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਲੜਕੀ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ...? ਉਹ ਤਾਂ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬੀ.ਐੱਡ ਕਾਲਜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਜੋ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੇਇੰਗ ਗੈਸਟ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੇਸਰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਟੇ-ਬੇਟੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ...? ਉਹ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਏਨਾ ਵੀ ਨੀਚੇ ਗਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ...? ਉਸਨੂੰ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਘਿਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹੀ ਬਦਲ ਹੀ ਦਿਤੇ ਤੇ ਜਿਸਨੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕੇਸਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਘਿਣਾ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਉਹ ਪੈਰ ਪਟਕਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈੱਡ

‘ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਾਂ ਉਸ ਲਈ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਈ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, “ਦੀਪ ਉੱਠ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀ ਲੈ। ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਤੋਂ ਉੱਠਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹ-ਸਤ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਕੇਸਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਤਕ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਹਰਦੀਪ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕੇਸਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕਤਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਸਦੀ ਭੁੱਲ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇੰਝ ਹੋਵੇਗੀ... ਸ਼ਾਇਦ ਉੰਝ ਹੋਵੇਗੀ... ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਨਾ ਜਾਣ ਸਕੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਲੜਕੀਆਂ ਹੁਣ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਤੇ ਬੇਹਯਾਈ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਤੈਨੂੰ ਆਪੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ।” ਪਰ ਮੈਂ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦੋਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ। “ਜੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਲੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਚੱਲੇਗਾ।”

ਹਰਦੀਪ ਅੱਜ ਅੰਦਰ ਤਕ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਸਤਿਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਭਰਾ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੰਡਾਉਂਦਾ। ਅੱਜ ਕੇਸਰ ਏਸੇ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਚਲੀ ਜਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਉਸਦੇ ਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੇਸਰ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਜਾਵਾਂਗੀ ਵੀ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਸਾਏ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਭਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਮਾਤਾ ਤੇ ਵੀ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਗਾਉਣੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰੀ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ‘ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਭਰਾ ਦੀ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਲੜਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਸੁੱਖ ਤਾਂ

ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਮੈਂ ਹਾਰਾਂਗੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਾਂਗੀ। ਕੇਸਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਕੰਮ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਪ ਕੇ ਕਰਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਅਣਦੇਖਿਆ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਸੀ। ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਰਮਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਤਕਰਾਰ, ਕੋਈ ਗਿਲਾ, ਸ਼ਿਕਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਦੇ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਸਿਉਂਕ ਲੱਗੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਖੋਖਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਏਨੀ ਕੁ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਵਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ, ਤੇ ਕਿਸ ਨਾਲ। ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਅ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਦੀ ਖਾਤਰ। ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਹਰ ਦੇਣਗੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ, ਸਮਝਦਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਆਖਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੀ ਛੁਪਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਮੱਤਭੇਦ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਿੜਕਣ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰਵਿੰਦਰ ਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਹਰੂਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦਬੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਥ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸੀ।

ਰਵਿੰਦਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐੱਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਨੋਂ 15 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ। ਹਰਦੀਪ ਵੀ ਸੋਚਦੀ, “ਚਲੋ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਟੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਵਧੀਆ ਹੱਸ ਖੇਡ ਕੇ ਬਿਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਟੈਨਸ਼ਨ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕੁਝ ਬਣ

ਜਾਣਗੇ। ਏਦਾਂ ਹੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਨੇ ਮੰਜਾ ਫੜ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਧੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਸੋਚਦੀ ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੰਜਾ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ। ਬਹੁਤ ਦਵਾਈ ਦਿਵਾਈ, ਪਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਹਾਰਾ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਹਰਦੀਪ ਤੇ ਕੇਸਰ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਹਰਦੀਪ ਤੇ ਕੇਸਰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਪਰ ਹਰਦੀਪ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ, ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਉਹ ਔਰਤ ਜਿਸਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਤਾਂ ਕਦੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਕੀ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ?

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੈ ਛਿਪ ਜਾਂਦੈ, ਚੜ੍ਹਦੈ ਛਿਪ ਜਾਂਦੈ। ਏਵੇਂ ਹੀ ਬੰਦੇ ਹੋ-ਹੋ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ? ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਮਾਂ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਕੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜਿੱਥੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ? ਕੀ ਮਾਂ ਵੀ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ? ...

ਹਰਦੀਪ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਦੋਨੋਂ ਬੇਟੇ ਕੋਰਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਰਵਿੰਦਰ ਨੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਸੀ ਕਿ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਘਰ ਸੋਹਣੀਆਂ-ਸੋਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਂ ਆ ਜਾਣ। ਘਰ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਰਵਿੰਦਰ ਅਬਰੋਡ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਇਸ ਘਰ ਤੋਂ ਜੀਅ ਚੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਰ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਵੀ ਮਨਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਰਵੀ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲੱਭਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਬਹੂ ਲੱਭ ਹੀ ਗਈ। ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਰਵੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਕੁੜੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਰਵੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਨੂੰਹ ਰਾਜਵੰਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸੀ।

ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ।
 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਦੋਸਤ, ਮਿੱਤਰ ਨਵੀਂ ਬਹੁ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਫਿਰ
 ਰਾਜਵੰਤ ਤੇ ਰਵਿੰਦਰ ਘੁੰਮਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰ ਰਾਜਵੰਤ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ
 ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਵੰਤ ਚਲੀ ਗਈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ
 ਉਥੋਂ ਵੀਜ਼ਾ ਭੇਜ ਕੇ ਉਸਨੇ ਰਵੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਰਾਜਵੰਤ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ
 ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਰਵੀ
 ਵੀ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੈਰੀ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕਲੀਨਿਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ।
 ਹੈਰੀ ਸੁਬਹਾ ਨਾਲ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਕਲੀਨਿਕ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਕੇਸਰ ਤੇ
 ਹਰਦੀਪ ਸਕੂਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਪੋਸਟਿੰਗ ਇਕੋ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ
 ਗਈ ਸੀ। ਦਿਨ ਬੀਤਦੇ ਗਏ, ਦਿਨ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ
 ਗਏ। ਰਵੀ ਤੇ ਰਾਜਵੰਤ ਫੋਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ
 ਰਵੀ ਵੀ ਇਕ ਬੇਟੇ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੰਨੇ ਅਰਮਾਨ ਦੀਆਂ
 ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਾਏ-ਪੋਸਟ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਅਰਮਾਨ ਦੀ ਫੋਟੋ ਵੱਡੀ ਕਰਾ
 ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਲਈ। ਉੱਠਦੀ-ਬੈਠਦੀ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।
 ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਰਮਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖਿਡਾਵੇ
 ਪਰ ਉਹ ਮਜਬੂਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਮਾਨ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੱਤ-ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ
 ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਰਵੀ ਤੇ ਰਾਜਵੰਤ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ
 ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਿੰਦਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੈਰੀ ਦੇ
 ਵਿਆਹ ਤੇ ਰਵੀ ਤੇ ਰਾਜਵੰਤ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ।
 ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਰਮਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਬੇਤਾਬੀ
 ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਡੀਕਦੇ-ਉਡੀਕਦੇ ਰਵੀ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਆਉਣ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਆ
 ਗਿਆ। ਹਰਦੀਪ ਦਾ ਤਾਂ ਚਾਅ ਚੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਵੀ, ਰਾਜਵੰਤ ਤੇ
 ਅਰਮਾਨ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੌਣਕ ਹੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਹਰਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਆਹ
 ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹਰਦੀਪ ਤੇ ਰਾਜਵੰਤ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਕਰਨ ਬਾਜ਼ਾਰ
 ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਦਿਨ ਦੇ ਦਿਨ ਤਕ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਰਹਿ
 ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹਰਦੀਪ ਤੇ ਰਾਜਵੰਤ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੱਝੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਤੇ
 ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਹਰਿੰਦਰ
 ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਗਿਆ।
 ਛੋਟੀ ਨੂੰਹ ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹਰਿੰਦਰ ਵੀ
 ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਦਿਨ ਬੀਤਦੇ ਗਏ, ਦਿਨਾਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਚਿਰ
 ਲੱਗਦਾ ਏ। ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਏ।

ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਰੋਜ਼ ਫੋਨ ਤੇ ਜਿਦ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮੱਮਾ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਇੰਡੀਆ

ਕੀ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਜਾਓ। ਪਰ ਮੈਂ ਟਾਲ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਅਜੇ ਇੱਥੇ ਸਰਵਿਸ ਏ, ਫਿਰ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸਦੇ ਸਾਥ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਕ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਕਦਮ ਨਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫਰ ਇਕੱਲੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਨੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਕਿ ਮੱਮਾ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਲਕੁਲ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਪਲੀਜ਼ ਮੱਮਾ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਓ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਕਤ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੱਮਾ ਤੁਸੀਂ ਆ ਜਾਓ। ਠੀਕ ਹੈ ਡੈਡ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਓ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੱਮਾ ਆ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਕੇਸਰ ਵੀ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਅਜੇ 5 ਸਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੇਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰੀ-ਮੈਚਿਓਰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਪਰੀ-ਮੈਚਿਓਰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈ ਲਈ। ਸਾਡੇ ਕੁਲੀਗਜ਼ ਨੇ ਤੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਨਿੱਘੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਪਾਰਟੀ ਦਿੱਤੀ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਕੇਸਰ ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫਲਾਈਟ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਬਿਤਾਵਾਂਗੀ। ਕਿੰਨਾ ਵਕਤ ਗੁਜਰ ਗਿਆ ਹੈਰੀ ਤੇ ਰਵੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੈਰੀ ਵੀ ਇਕ ਬੇਟੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਵੀ ਦੇ ਵੀ ਇਕ ਬੇਟਾ ਹੋਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੀਤੇ ਵਕਤ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੱਲ ਪਰਸੋਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦੇ ਮੇਰੀ ਝਿੜਕ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਆਪਣੀ ਨਾਨੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਛੁਪ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਰਵੀ ਤੇ ਹੈਰੀ ਕਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ। ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਕਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਲਟਾਂ ਕੱਸ ਲੈਣ, ਜਹਾਜ਼ ਲੈਂਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਜੋ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪਰਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬੈਲਟ ਕੱਸੀ। ਤੇ ਪੰਜ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ। ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਰਵੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਿਲਿਆ।
ਤੇ ਸਾਡਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

ਅਸੀਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਡਾ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ
ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼
ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਮਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ
ਦੌਰਾਨ ਕੇਸਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸੀ। ਇਕ
ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੇਸਰ ਇੱਥੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ
ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੈ,
ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਹੈ ਤੇ ਚੱਲ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ।
ਆਖਰ ਕੇਸਰ ਇੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਐਡਜਸਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ
ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਉਸਦਾ ਸਵਾਭਿਮਾਨ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ
ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ
ਘਰ ਵਿਹਲਾ ਬੈਠਾ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਤੋੜੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸਰ ਬਹੁਤ
ਮਿਹਨਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇੰਡੀਆ ਲੱਖਾਂ-
ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਪਲਾਟ ਸੀ। ਕਦੇ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਂਝ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੱਟ ਦਾ
ਪੁੱਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਹ
ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਵੱਲ, ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਨਬੀ
ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਰਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡੈਡੀ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਬਸ ਤੁਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ
ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਸਰ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ
ਹਰਦੀਪ ਵੀ ਕੇਸਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਹੈਰੀ ਸਾਨੂੰ
ਏਅਰਪੋਰਟ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਹਿਰਾਆ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਾਰੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ
ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ। ਦਿਨ ਦਾ ਛਿਪਾ ਸੀ, ਹਰਦੀਪ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਦੇਖ
ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਧਰੇ ਹੈਰੀ ਦਿਸ ਪਵੇ। ਪਰ ਦਿਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਹਾਜ਼ ਜਦੋਂ
ਉੱਡਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਏਨਾ ਉੱਚਾ
ਉੱਡ ਪਿਆ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸੜਕਾਂ, ਖੇਤ ਸਭ ਖਿਡਾਉਣੇ ਜਿਹੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ
ਪਏ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਉੱਡਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਲਾ
ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਸਣੋਂ ਹੀ ਹਟ ਆ। ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਸਭ ਕੁਝ
ਤਾਂ ਏਥੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸ ਕੋਲ...? ਉਸਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ
ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਲੱਭ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਗਵਾਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਹੈਰੀ ਤੇ ਰਵੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੱਮਾ ਡੈਡ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਸੰਪਰਕ

(ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੰਮੀ' ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਿਆਂ "ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਤ" ਕਈ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਆਪਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ, ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ 'ਤਰਸਯੋਗ ਹੋਣੀ' ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫਲ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

-ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸਲ

ਸਿਮਰਜੀਤ ਬਰਾੜ 'ਸਿੰਮੀ' ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿਤਰਣ ਰਾਹੀਂ ਕਲਾਈਮੇਕਸ ਤਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਝੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਔਰਤ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚਲੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਕਰੁਨਾਮਈ ਸਥਿਤੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। "ਸੰਘਰਸ਼" ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਸੂਤਰ ਜਿਥੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੰਨ-

ਸੁਵੰਨਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਦੂਜਾ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਤਾਂ ਉਭਾਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਲ ਬੋਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣਕੇ ਉਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤਿ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

-ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ

Sangarsh

ISBN 81-7883-231-3

Rs. 100/-

\$ 5

ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ

www.chetnaparkashan.com